

SEPOVICS IDA

Kriminológia Tanszék

Témavezető: Dr. Inzelt Éva Veronika PhD, egyetemi adjunktus

DOI: 10.56966/2022.21.Sepovics

A MAGYAR REINTEGRÁCIÓS GYAKORLAT HATÉKONYSÁGA A FOGVATARTOTTAK SZEMSZÖGÉBŐL

1. A hatékony reintegrációs gyakorlat meghatározása

A reintegráció célja a bűnelkövetők társadalmi integrációja, az újbóli bűnelkövetés megelőzése, amely cél érvényesítése során a hazai büntetés-végrehajtási intézetek kiemelt szerephez jutnak. A reintegrációs gyakorlatot a bűnmegelőzési szakpolitika, tágabban a kriminálpolitika cél- és eszközrendszere orientálja. A bűnmegelőzési dokumentumokban rendre megjelennek azok a kívánalmak, amelyek a bűnmegelőzési beavatkozások irányait, szintjeit, céljait fogalmazzák meg, ezáltal a bűnözésre, mint komplex társadalmi jelenségre hivatottak reagálni. Ezekben a dokumentumokban, így a 2003-as Társadalmi Bűnmegelőzési Nemzeti Stratégiában¹ illetve utódjában, a 2011-es Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiában² erőteljesen artikulált elvárás a hatékonyság. A 2003-as stratégiában a bűnmegelőzési alapelvek között találkozunk a hatékonyság kritériumával. Itt a hatékonysági követelmény többek között olyan módon kerül kifejezésre, miszerint a tudásalapú bűnmegelőzés elve alapján a tudományosan bizonyított, hatékony bűnmegelőzési formákat kell alkalmazni. A közvélemény nyomása ellenére a populista megoldásokat kerülnie kell. (Például a rendszeres, programok mentén alakuló hatékonyságvizsgálatok, a szakmaközi párbeszéd, és folyamatos szakmai diskurzus elősegítheti az alapelv érvényesülését.) A 2011-es Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiában az átfogó célok között említi a hatékonyságot, továbbá megfogalmazza az alábbiakat is: „A külföldi példákat szem előtt tartva be kell vonni a felsőoktatási intézményeket a bűnmegelőzési programok értékelési rendszerének kidolgozásába, hiszen a modern bűnmegelőzés követelménye a mérés, amely a hasznosulás mértéke. A bűnmegelőzési programok költséghatékonyságát mérő kutatásokat is támogatni kell, az eredményeiket pedig nyilvánossá kell tenni. „³

¹ 115/2003. (X.28.) OGY hat.

² 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról

³ 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013-2023.) 3.1

A bűnmegelőzés hatékonysága érdekében tehát a tudományosan bizonyított beavatkozási formákat és program típusokat szükséges alkalmazni, amely során szignifikáns kapcsolat állapítható meg a bűnmegelőzési programtípus és a bűnelkövetés csökkenésének vonatkozásában, továbbá a bűnmegelőzési eszközök, illetve programok tekintetében azok értékelése, mérése is a hatékonyságot segíti elő. A bűnmegelőzési programok hatékonyságának követelményeit a szakpolitikai dokumentumok elvárásai alapján az alábbi táblázatban foglaltam össze:

1. táblázat: A bűnmegelőzési programok hatékonyságának követelményei a szakpolitikai dokumentumok elvárásai alapján

	Tartalmi követelmények	Formai követelmények
Cél	Empirikusan alátámasztott, hatékony beavatkozási forma, programtípus alkalmazása	Programintegritás elősegítése
Bizonyíték	Szignifikáns kapcsolat a beavatkozási forma és a bűnelkövetési ráta között	Programminőségi szempontok érvényre juttatása: strukturálás, tervezés, végrehajtás, monitorozás, költséghatékonyság, teljesítménymérés, hatásmérés
Mérőeszköz	Hatékonyságvizsgálat	Értékelő kutatás értékelési rendszer működtetésével

Saját szerkesztés

Összefoglalva, hatékony bűnmegelőzésről akkor beszélhetünk, ha az alkalmazott beavatkozási forma, programtípus hatékonysága tudományosan bizonyított, továbbá annak gyakorlati implementációját (pl. monitorozással, teljesítményértékeléssel) elősegítik. A hatékonyság közös nevező a bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati igényei között, amely olyan speciális eszközöket igényel, mint a hatékonyságvizsgálat és az értékelő rendszer.

„Értékelő kutatásokra alapvetően olyankor kerül sor, amikor valamiféle társadalmi beavatkozás történik, vagy ilyet terveznek. A társadalmi beavatkozás: társadalmi kontextusban végzett akció valamely elért kívánt eredmény előidézésére. Az értékelő kutatás, a legegyszerűbb értelmezés szerint, az a folyamat, amellyel megállapítjuk, hogy sikerült-e a kívánt hatást elérni.”⁴ Továbbá „Az értékelő kutatás az alkalmazott kutatások egy válfaja, amely a társadalmi beavatkozások hatását vizsgálja.”⁵ Az értékelő kutatásokban a kvalitatív és a kvantitatív kutatási módszereket egyazon kutatásban akár egyidejűleg is alkalmazzák. Ezzel szemben hatékonyságvizsgálatot értek az alábbi, specifikus kutatási módszer alatt: „A szisztematikus áttekintés és annak egyik eszköze, a metaanalízis a hatékonyság

⁴ Babbie 2003. 383.

⁵ Babbie 2003. 408.

értékelésének jelenleg elfogadott, legbiztosabb módszere, nem csak a bűnmegelőzésben, de az orvostudományban is. A módszer lényege, hogy több egyedi, ám önmagában is nagyon szigorú módszerrel (jellemzően úgynevezett randomizált kontrollált próbával) vizsgált program együttes elemzésével von le következtetéseket arra nézve, hogy az adott programtípus – helytől és időtől függetlenül – van-e tényleges hatással a bűnelkövetővé válásra.”⁶

Kutatásom során ezért egyfelől a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak részére működtetett reintegrációs programelemek azonosítása, feltárása, megismerése volt a célom, másfelől a gyakorlati implementációjuk problémaforrásainak feltárása. Ennek érdekében dokumentumelemzést folytattam a büntetés-végrehajtási intézetek működésével, céljaival összefüggésben, továbbá a 2020-2021 között résztvevő terepkutatást végeztem a megfigyelés módszerével egy hazai büntetés-végrehajtási intézetben, amely során fogvatartottakkal dolgoztam. Megfigyeléseimet jegyzetek, illetve terepnapló formájában rögzítettem. Célom egyfelől annak feltárása volt, hogy mely programelemekből épül fel a hazai, országos, fogvatartottak részére működtetett gyakorlat, másfelől annak feltárása, hogy milyen tényezők hátráltatják a hazai reintegrációs gyakorlatot. Eredményeim ismertetése előtt röviden bemutatom kutatásom elméleti keretét, diszciplínán belüli pozícióját, amelyet a későmodern kriminálpolitika logikájára jellemző szemléletek határoznak meg. A fent bevezetett *tartalmi követelmények* tekintetében meghatározónak tartom a bizonyíték alapú kriminológiai irányzatot. A bűnmegelőzési programok hatékonyságának *formai követelményei* tekintetében pedig a kockázati szemlélet, a menedzseri szemlélet, továbbá az inkluzív és exkluzív kriminálpolitikai ideáltípusokat képezik az elméleti keretrendszer kutatásomban.

2. Kortárs kriminálpolitikai tendenciák a hatékony reintegrációs gyakorlattal összefüggésben

A hatékonyság szempontjából tárgyalt tartalmi és formai követelményeket az elméleti eredmények és gyakorlati implementáció dichotómiájának fényében vizsgáltam, amelyhez a bizonyíték alapú kriminológia szolgáltatott elméleti keretet. A kriminológia tudomány – mint önálló elméleti diszciplína – elméleti eredményei gyakran konfliktusos helyzetben találják magukat a gyakorlati implementációval szemben. Találkozhatunk azzal az állásponttal, amely szerint a gyakorlatban dolgozó szakemberek életidegen praxisként tartják számon a „írásztalnál kidolgozott” eredményeket, amelyek nem- vagy nem kellően alkalmazhatóak. További álláspont lehet, hogy az elméleti tételek nem érthetőek a gyakorlatban dolgozók számára, valóságidegen a tudósok elképzelése. Ez a fajta „elméletellenesség” abból a félelemből is fakadhat, amely szerint a gyakorlat nem szereti, ha ellenőrzik őket, sőt értékeli a munkájukat. Továbbá találkozhatunk olyan véleménnyel, amely szerint

⁶ Borbíró 2009. 22.

az elméleti szakemberek „arisztokratikusan elzárkóznak” a gyakorlattól.⁷ E szemléleti különbség a 2011-es hazai szakpolitikai bűnmegelőzési dokumentum kialakításában is tetten érhető. Ezt az alábbi idézet is szemlélteti, amelyet a bűnmegelőzési stratégiai dokumentumokkal kapcsolatban fogalmaztak meg: *“A nemzeti bűnmegelőzési stratégia mindazonáltal lényegesen gyakorlatiasabb, ezáltal mind a politika, mind a bűnmegelőzésben tevékenykedők számára jobban elfogadható, átlátható és érthető, mint az amúgy tudományosan megalapozott, azonban mind tartalmában, mind nyelvezetében elvont, elsősorban elméleti szakemberek és jogászok által értelmezhető társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája volt. Tulajdonképpen a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájának, mint szakpolitikai programnak a legnagyobb erénye (az aprólékos tudományos megalapozottság) volt a gyengesége is.”*⁸

Az elmélet gyakorlatba transzformálása értelmezésem szerint tehát nehéz feladatnak bizonyul, ami a hazai bűnmegelőzési szakpolitika eszközválasztásában is tetten érhető: a bűnmegelőzésben a szituációs technikák megjelenése és térnyerése mögött döntően olyan alapelméletek állnak – mint a rutintevékenységi elméletek, a racionális és korlátozott racionalitás elmélet, a szituációs elmélet –, amelyek nem keresik az elkövetés mögött húzódó belső oksági magyarázatokat, csupán a bűnalkalom kontrolljára törekszenek. Amennyiben például kizárólag helyi szituációs bűnmegelőzést alkalmaznak, megtevesztő eredmények szülehetnek. Az iskolarendőrség, a közterületekre felszerelt kamerák, vagy például a hotspot területeken megnövelt rendőri jelenlét rövid időn belül látványos eredményeket eredményezhet, a bűnözés mértéke azonban így nem csökken, csak áthelyeződik más területekre, ahol nincs kamera vagy rendőr. A szituációs bűnmegelőzés önmagában való alkalmazása ezért nem stratégiának, hanem taktikának minősül. A stratégiának azonban rövid és hosszú távon is működnie kell. *“Nyilvánvaló, hogy sokszor ellentét feszül a rövid távú (szituációs) és a hosszú távú (társadalomfejlesztési) célú bűnmegelőzési eszközök használata, illetve szükségességének belátása között.”*⁹

A tudományos eredmények és szakpolitikai célok közötti konfliktusos kapcsolatot elnézve értelmet nyerhet az a nem is olyan régen, a 20. század végén életre hívott irányzat, amelynek képviselői a gyakorlatorientált, alkalmazott vagy más néven experimentális kriminológia mellett teszik le a voksukat. Az irányzat képviselői azt vallják, hogy mivel a kriminálpolitika szakított az elméleti diszciplínával, azokat nem tudja vagy akarja transzformálni a cél- és eszközválasztás során, ezért a kriminológia feladata és szerepvállalása szükségképpen a kidolgozott, gyakorlatorientált módszerek direkt „szállítása” a kriminálpolitikának. Ennek a bizonyítékalapú kriminológiának célja, hogy rehabilitálja a tudásanyag hasznosulását a kriminálpolitikai törekvésekben, illetve *„létrehozza a*

⁷ Korinek 2010. 287-288.

⁸ Gratzer-Sövényházy 2014. 3.

⁹ Kerecsi 2001.

*bűnözéskontroll olyan eszközeinek katalógusát, amelynek bűnözéscsökkentő hatékonysága statisztikailag bizonyított, és amelyek közül így a kriminálpolitika szakmai aggályok nélkül válogathat. Az experimentális kriminológia ezért kizárólag a bűnözéskontroll hatékonyságának mérésével, illetve a hatékonysági mércének megfelelő új eszközök kidolgozásával foglalkozik.*¹⁰ Véleményem szerint tehát a bizonyítékalapú kriminológia erős pozitívista hagyománnyal rendelkezik, amely során szükséges módszer a hatékonyságvizsgálat.

Ami a hatékony programelemek gyakorlati megvalósulását illeti, a programok integritását illetően a kockázati szemlélet és a menedzserizmus fogalmának bevezetése szükséges.

A globális folyamatokra reflektál a *kockázati szemlélet*,¹¹ melynek központi gondolata szerint a későmodern társadalmakra jellemző a talajvesztés és a bizonytalanság érzése. A jövő kiszámíthatatlanságából fakadó cél a kockázatmenedzselés, a jövő kiszámíthatóvá tétele, a biztonság és rend iránti vágy megnyilvánulása. Becsatornázására kiválóan alkalmas lehet a közbiztonság kérdése. A posztmodern kriminálpolitikában megjelenő kockázati szemléletet leginkább annak terjeszkedése illusztrálja. A büntetés-végrehajtási intézetek központi elemévé válik a kockázatbecslés és menedzselés. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban Bv. tv.] V. fejezetének 83. § nevesíti a kockázati szempontokat működtető központi logikát, amely szerint: „*a kockázatelemzési és kezelési rendszer: az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatának a felmérése, értékelése és kezelése érdekében kialakított és működtetett szakmai rendszer*”. Kérdés azonban, hogy a beavatkozás célpontja, a kockázati faktorokkal azonosított fogvatartott szemszögéből van-e összefüggés a kockázati indikátor és a kriminalitás között?

Ami a kockázatmenedzselést illeti, Szabó Judit a speciális prevenciók törekvések prioritásainak irányváltozására is felhívja a figyelmet: „*A kockázatértékelés célja az erőforrásokkal való megfelelő gazdálkodás és a rizikó költséghatékony és sikeres kezelése, és nem az elkövető személyre szabott rehabilitációs tervének kidolgozása. Ez a tendencia nem csak a börtönökben, hanem a pártfogó felügyelet terén is tapasztalható; a pártfogók kockázatmenedzselő technikusokká váltak, akik egy központosított ellenőrző rendszer révén gyakorolnak folyamatos felügyeletet a kliensek felett.*” Ugyanitt megállapítást nyer, hogy a visszaesés nem a rehabilitációs módszer, hanem a kockázatmenedzselés kudarca.¹²

A hazai kortárs kriminálpolitika a kockázati szempontok beépítésén kívül a közgazdasági, piaci szempontok logikája alapján a menedzseri szemlélet is átvette. Ez leginkább a programok finanszírozásához köthető munkaszervezéshez és munkafolyamatokhoz köthető.

¹⁰ Borbíró 2016.

¹¹ Beck 2003.

¹² Szabó 2019. 78.

A szakpolitika által támogatott, országos, régiós és helyi, célzatos reintegrációs programok megvalósulását az államháztartás finanszírozza. A hazai bűnmegelőzési szakpolitika tekintetében a pályázati rendszer biztosítja, hogy szakmai alapokon szerveződő verseny döntse el a támogatásra leginkább érdemes formális vagy civil szervezetek által delegált programokat. Továbbá a nemzetközi szervezetek vagy Európai Unió kívülről érkező támogatásai, finanszírozásai projekt alapon szerveződnek: „Projektnek nevezünk minden olyan tevékenységet, amely egy szervezet számára olyan egyszeri és komplex feladatot jelent, amely egy adott eredmény (cél) elérésére irányul és amelynek teljesítési időtartama és költségei meghatározottak.”¹³ A projekt alapú társadalmi beavatkozások, így a bűnmegelőzési programok előnye, hogy új támogató források szabadulnak fel, illetve érhetőek el az állami költségvetés forrásai mellett. Másfelől a projekt alapú beavatkozások hátránya, hogy időlegesen: egy megadott időintervallumban támogatják a programot. Ez véleményem szerint egyfelől a programban dolgozókat érinti. A jövő bizonytalanságából fakadóan nagyobb fluktuációt eredményezhet, ami a program céljait is hátráltatja. Másfelől a projekt alapú programok célközönségében, a beavatkozások megszólítottjaiban, jelen esetben a fogvatartottakban is bizonytalanságot okoz, mivel a vele folytatott munkafolyamatot bármikor kettévághatja egy jövőbeli forrásmegvonás, illetve a projekt rendszerinti kifutása.

A finanszírozó forrás a bűnmegelőzés eltérő szereplőit, megvalósítóit szólítja meg. Míg az állami közvetlen támogatás az állami büntető-igazságszolgáltatási intézményeinek bűnmegelőzési munkájához köthető (pl. a büntetés-végrehajtásban működő reintegrációs osztályok feladatellátása), addig a pályázati rendszer biztosította keretösszegek az alapítványi, nonprofit kezdeményezéseket is segítik (például a szabaduló fogvatartottak reintegrációjáért dolgozó alapítványokat). A nemzetközi szervezetek, többek között az Európai Unió az állami formális intézmények részére éppen úgy teremt „le hívható keretösszegeket”, mint civil kezdeményezések részére, ilyenek például a TÁMOP és az EFOP pályázatok is: „Az Európai Unió jelentős támogatásokat nyújt a tagországok számára bizonyos projektek végrehajtásának finanszírozására. A támogatások odaitélésére az EU egy jól kiforrott, nemzetközi módszert alkalmaz: a projektciklus-menedzsmentet (Project Cycle Management – PCM) Olyan célorientált tervezési és menedzsment eszköz, amely a projektcélokhoz rendelt mutatószámokon keresztül a közvetlen eredmények és közvetett hatások nyomon követésére szolgál (áttekinthetőség, egységes forma).”¹⁴ A munkaszervezés szempontjából a projekteket a piaci logika alapján a menedzserizmus, a menedzseri szemlélet jellemzi. A pályázati pénzek elköltésének feltétele a finanszírozó követelményeinek való megfelelés: a teljesítményt értékelése. Az értékelés nem csak a projekt utóéletében, hanem már a tervezési és az azt követő megvalósítási szakaszban is elvárás. Az értékelést az úgynevezett logikai keretrendszer („logical framework”) szabályozza: „A logikai keretmátrix

¹³ Görög 2003. 20.

¹⁴ Balla 2022.

megközelítés (Logical Framework Approach – LFA) egy elemzési módszer, meghatározott technikák összessége, amely elősegíti a PCM-et. Olyan célorientált tervezési és menedzsment eszköz, amely a projektcélokhoz rendelt mutatószámokon keresztül a közvetlen eredmények és közvetett hatások nyomon követésére szolgál (áttekinthetőség, egységes forma).¹⁵ A logikai keretmátrix technikái a nemzetközi pályázatok követelményeihez szorosan kapcsolódnak és a *formai követelmények* megvalósulását szolgálják. A reintegrációs projektek szempontjából felmerülő kérdés, hogy a teljesítményindikátorok, mutatószámok milyen összefüggésben vannak a programelemek hatékony megvalósulásával?

Összességében az értékelő kutatások csak úgy szolgálják a prevenciós gyakorlatot, illetve a szakpolitika érdekeit, ha az a tudományosság kritériumainak megfelel. ¹⁶ Egyébként nem történik más, mint az adatokkal való visszaélés, vélemények igazolása. Éppen ezért a közgazdasági szemlélet és a menedzserizmus szorosan összefüggésbe hozható a hazai reintegrációs programok hatékonyságával.

3. A kutatási eredmények összegzése

A következőkben kutatási eredményeimet foglalom össze. Egyfelől ismertetem a hazai, komplex metodikájú reintegrációs gyakorlatot, másfelől a kutatásom során feltárt problémaforrásokat összegzem.

A szabadságvesztés célja kettős: az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése mellett a cél olyan reintegrációs beavatkozás, amely a szabadulást követően elősegíti a szabadult jogkövető módon való visszailleszkedését a társadalomba.¹⁷

Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak részére milyen reintegrációs programelemek azonosíthatóak, továbbá a gyakorlati megvalósulás problémaforrásainak megismerésére törekedtem terepkutatásom során a megfigyelés módszerével.

A Bv. tv-ben a reintegrációs program definiálása komplex rendszert ír le: az elítélt munkaerőpiaci integrációjának elősegítését, a befogadást megelőző életkörülményeiből, életviteléből eredő hátrányok csökkentését, személyisége és szociális készségei fejlesztését célzó reintegrációs programokat, foglalkozásokat. A kettős hatásmechanizmus érvényesülése érdekében a fogvatartottak olyan tevékenységekben vehetnek részt, amelyek elősegítik személyiségük pozitív fejlődését. A cél a reszocializáció, a (re)edukáció, a rehabilitáció, illetve az integráció vagy visszatérés (re-entry) – ezek gyűjtőfogalma a reintegráció –, amelynek célja a bűnismétlés, illetve a visszaesés megelőzése. A visszaesés negatív

¹⁵ Balla 2022.

¹⁶ Kerezsi 2016 316.

¹⁷ Koósné - Lőrincz - Lukács - Pallo 2017. 46.

indikátor a börtönökben működő bűnmegelőzési programok teljesítményére és hatékonyságára nézve.¹⁸ A *reszocializációt* célzó tevékenységeknek a körébe sorolható a fogvatartottak oktatása, foglalkoztatása, munkáltatása, szabadidős tevékenységének megszervezése, kapcsolattartásuk folyamatos biztosítása hozzátartozóikkal, illetve a jutalmazás és fenyítés rendszere (a progresszív rezsimszabályok) illetve a pártfogás, és az utánkövetés lehetősége. Ezek megvalósulásáért elsősorban az büntetés-végrehajtási intézményekben működő reintegrációs osztályok munkatársai, a reintegrációs tisztek, illetve a pártfogók, tanácsadók, pszichológusok, lelkeszek és szakorvosok felelnek. A fentiekén túl a büntetés-végrehajtásban lehetőség van speciális, *rehabilitációs* célú bűnmegelőzési programok megvalósítására is, amelyek általában egy jól definiálható, az egyéni kockázati szempontokat figyelembe vevő, kriminalitással összefüggő problémára szükséges, hogy épüljenek: drogpreevenciós programok, agressziókezelő vagy konfliktuskezelő csoportok, személyiségfejlesztő csoportok, illetve kognitív viselkedésterápiás programok a magatartás korrekció jegyében.

A továbbiakban azokat a problémaforrásokat foglalom össze, amelyeket reintegrációs gyakorlat során résztvevő terepkutatásom során megfigyeltem.

4. Problémaforrások a reintegrációs gyakorlatban

A reintegrációs célokat a büntetés-végrehajtási intézetek munkatársai összességében a kockázatelemzési és kezelési rendszer (továbbiakban KEK) vezérelve alapján működtetik, amely elv alapján a fogvatartott befogadása során feltárára kerülhetnek a kriminalitással és a fogva tartás során felmerülő biztonsággal összefüggő kockázati tényezők, és amely alapján egyéniesített programterv készül a fogvatartott pozitív irányú korrekciója továbbá a büntetés-végrehajtási intézet biztonsági szempontjai szerint. A KEK rendszer alapján a fogvatartott kriminalitással összefüggő kockázati szempontjait a szabadságvesztés büntetés során bizonyos időközönként szükséges felülvizsgálni. Eredményeim alapján a Befogadási és Fogvatartási Bizottság (továbbiakban: BFB) a gyakorlatban is kiemelt szerepet játszik a KEK rendszer működtetése szempontjából. A büntetés-végrehajtási intézetekbe érkező fogvatartott kockázatértékelése elsődlegesen itt történik meg, továbbá az időközönkénti felülvizsgálatot is a BFB végzi. A visszaesési és fogvatartási kockázatokat a büntetés-végrehajtási intézet a befogadásakor felméri, amelyhez a prediktív mérőeszköz kérdéssorait használja. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a nyilvántartási, a reintegrációs, a pszichológiai, valamint az egészségügyi szakterület képviselői – a befogadási eljárásba illesztve – a fogvatartottat meghallgatják, a fogvatartotthoz kérdéseket intéznek.¹⁹ A kockázati szempontok szerinti reintegrációs terv kialakításában továbbá jelentős szerepe van a reintegrációs tiszti

¹⁸ Kerezsi 2016 693-700.

¹⁹ Czenczer – Sztodola 2019. 25-27.

befogadóbeszélgetésnek, amely során a fogvatartottal dolgozó reintegrációs tiszt célja többek között feltárni a kockázati és protektív tényezőket, amellyel összhangban elkészíti az egyéniesített fogvatartási programtervet is.

- a) Összességében a hazai reintegrációs gyakorlat komplex metodikájú munkát ír le, amely lehetőséget ad a reszocializációs és a rehabilitációs elemekre egyaránt, illetve az előzőekben ismertetett tartalmi követelményeknek *részben* megfelel.
- b) Kutatási eredményeim szerint a szorosan a kriminalitással összefüggő kockázati szempontok feltárása és a biztonsági, (mint pl. szuicid, önkárosító vagy a fogvatartotti állományra, a büntetés-végrehajtási intézmény állományára, illetve házirendjére néző veszélyforrások) tekintetében a kockázati szempontok tengelyén *erős elmozdulást figyeltem meg a biztonsági szempontok irányába*.
- c) A reszocializáció tekintetében a fogvatartottak munkáltatásáról rendszeresen, szisztematikusan születtek döntések, amelyek szempontja elsősorban a fogvatartott készsége, képzettsége, egészségügyi háttere volt.
- d) A kapcsolattartás, mint reszocializációs elem tekintetében kiegyen-súlyozott, rendszeres gyakorlatot azonosítottam, amelyben kiemelkedő a reintegrációs tisztek munkája.
- e) A reintegrációs programok hazai elősegítése érdekében jelentős anyagi erőforrások érkeztek a hazai büntetés-végrehajtási intézetekhez az EFOP 1.3.3-16-2016-00001 azonosító számú, „*Fogvatartottak reintegrációja*” című projekt keretében, amely az Európai Unió és Belügyminisztérium konzorciumában került megvalósításra 2016-tól.²⁰ A program hozadékai közé sorolom a teljesség igénye nélkül az infrastrukturális fejlesztéseket, a közösségi foglalkoztatók kialakítását, a programelemekhez szükséges eszközök beszerzését és biztosítását illetve a reintegrációs munkaerőforrás biztosítását (a tanácsadó munkakörben dolgozó szakembereket).
- f) A reintegrációs programelemek között a projekt alapú elemeket (EFOP) a közgazdasági szemlélet és a menedzserizmus jellemzi, amely a beavatkozások értékelésének vonatkozásában a teljesítmény számszerűsítését alkalmazza. Ez a bizonyítási technika az eddigiektől eltérően merőben új fogalmakat telepít át a reintegrációs gyakorlatba, amely a hatékonyságot teljesítményindikátorokkal, jellemzően kvantitatív mérőeszközökkel méri.
- g) Problémaforrásként azonosítottam a rehabilitációs programelemek háttérbe szorulását. Ennek okaként a rehabilitációs programelemeket megvalósító szakemberek kapacitási problémáját tártam fel. A rehabilitációs elemeket első sorban a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozó pszichológus, másodsorban a projektmunka alapján dolgozó tanácsadó valósítaná meg,

²⁰ Az EFOP programról bővebben: <https://bv.gov.hu/hu/efop-1-3-3> (2022. 07.04.)

azonban a *munkaerő alacsony létszáma* ezeknek a programelemnek a megvalósítását lényegesen nehezíti.

- h) A reintegrációs programelemek tekintetében találok *munkaszervezésből* adódó problémákkal, amely során bizonyos anomáliákat azonosítottam. Ez alapján elmondható, hogy a fogvatartott rendszeres részvétele nem megoldott a programokon a hivatalos munkaidőn belül. A büntetés-végrehajtási intézet kötelező feladatellátása, a különböző részterületek munkamegosztása (pl. biztonsági szemle, reintegrációs szemle, étkezések, séta, kapcsolattartás) között a reintegrációs programok izolálását, „láthatatlanná válását”, illetve érdekérvényesítésük sérülését azonosítottam.
- i) Meglátásom szerint a reintegrációs programokat megvalósító szakemberek informálisan izolálódnak a büntetés-végrehajtás szervezetrendszerében, ahol az általuk folytatott támogató jellegű preventív eszközök csupán lehetőségeknek, de nem szükségesnek tekintettek.

5. Következtetések

Összefoglalva eredményeimet, a reintegrációs programelemek integritása, gyakorlati implementációja problémás. Az elméleti eredmények nem megfelelően transzformálódnak a gyakorlatban. Véleményem szerint ennek egyik oka a reintegrációs programelemek, mint bűnmegelőzési beavatkozások célkitűzései és a vele szoros kapcsolatban lévő intézményi rendszer célkitűzései ellentmondásai, amely során a kriminalitással összefüggő kockázati szempontok háttérbe szorulnak. Amennyiben az intézmény célkitűzései nincsenek átfedésben a preventív program reintegrációs céljával, az súlyos akadályt jelent a programelemek integritására és végső soron a hatékonyságra nézve. A legnagyobb gonddal kidolgozott bűnmegelőzési program is értelmét veszíti abban a büntetés-végrehajtási intézményi miliőben, amiben a szűkebb és tágabb szakmai környezet informálisan negligálja a reintegrációs törekvéseket, ahol a biztonsági szempontok alapján kialakított kontroll eszközök túlsúlya mellett elveszik a támogató eszközök létjogosultsága. Továbbá, amennyiben a reintegrációs szemlélet nem megértett, ott a reintegrációs munka céljait is kritikával fogadják. Elsősorban a rehabilitációs programelemek megvalósulásához elengedhetetlen a kompetens szakemberek létszám bővítése, másodsorban a reintegrációs szakterületek képzése a kriminalitással összefüggő kockázati és protektív tényezők feltárása tekintetében. A munkaszervezésből adódó problémák tekintetében a fogvatartottak programokon való részvételének elősegítése céljából szervezetfejlesztés szükséges. Az intézetekben dolgozó szakterületek (biztonsági osztály, reintegrációs osztály és a további reintegrációs célokat megvalósító szakemberek, pszichológus, tanácsadó, lelkész, pártfogó) bevonásával, közös megoldás keresésével szükséges kialakítani a munkaszervezést olyan módon, hogy a fogvatartott jelenléte megoldott legyen a reintegrációs programokon. A

projektalapú programelemek mellett megjelenő, döntően statisztikai adatszolgáltatások, a teljesítményindikátorok mellett szükségesek lennének a program integritásával összefüggésben a kvalitatív mérőeszközök alkalmazása, a projektben résztvevő fogvatartottak és a megvalósító szakemberek megkérdezése, amely elősegítené a programelemek progresszivitását. A bizonyítékalapú kriminológia szellemében összességében megállapítható, hogy a hazai reintegrációs gyakorlat tartalmi szempontból részben megfelel a szakpolitika által megfogalmazott hatékonysági kritériumnak, tehát a komplex metodikájú reintegrációs munka, mint lehetőség adott, a programelemek gyakorlati implementációja azonban sérül. Állománybővítéssel, szervezetfejlesztéssel, az értékelési rendszerek fejlesztésével a hazai reintegrációs gyakorlat nem csupán az elméleti eredmények tekintetében, de a gyakorlati megvalósulás vonatkozásában is eredményesebbé válhatna.

Felhasznált irodalom

Albert Fruzsina (szerk.): *Életkeretek a börtönön innen és túl – szubjektív reszocializációs esélyek*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet) 2012.

Babbie, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest 2003.

Barabás Andrea Tünde (szerk.): *Alkalmazott kriminológia*. Dialóg Campus, Budapest, 2020.

Beck, Ulrich: *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Századvég Kiadó, Budapest, 2003.

Borbíró Andrea: Prevenció és büntető igazságszolgáltatás – In. *Országos Kriminológiai Intézet: Kriminológiai Tanulmányok*, Budapest, 2009.

Borbíró Andrea: Problémafelvetés: mivel foglalkozik a kriminológia? - In. *Kriminológia*. (Szerk.: Borbíró Andrea - Gönczöl Katalin - Kerezsi Klára - Lévay Miklós), Budapest, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2019. DOI: <https://doi.org/10.55413/9789632959313>

Dr. Balla Emese: Európai programok és projektek menedzsmentje és értékelése – online elérhető oktatási segédanyag: http://et.sapientia.ro/admin/data/file/20151016/online_kurzuspm2015.pdf, utolsó letöltés ideje: (2022. 03.22.)

Dr. Gratzer-Sövényházy Gábor: *A bűnmegelőzés rendszere – online elérhető tanulmány*. *Biztonságpiac Évkönyv 2013*. <https://biztonsagpiac.hu/wp-content/uploads/2014/04/Gratzer-Sovenyhazy-Gabor-A-bunmegelozes-rendszere.pdf> utolsó letöltés ideje (2022. 07.04.)

Gönczöl Katalin: A „büntető populizmus” (populizmus a kriminálpolitikában). *Élet és Irodalom*, 2013. szeptember 6.

Görög Mihály: *A projektvezetés mestersége*. Aula kiadó, Budapest, 2003.

Kerecsi Klára: Az empirikus kutatás módszertana. In. *Kriminológia* Szerk. Borbíró Andrea -Gönczöl Katalin - Kerecsi Klára - Lévay Miklós, Budapest, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2019. DOI: <https://doi.org/10.55413/9789632959313>.

Kerecsi Klára: Közösség és bűnmegelőzés: közösségi bűnmegelőzés. *Magyar Tudomány* 2001/8. online elérhető tanulmány – <http://www.matud.iif.hu/01aug/kerecsi.html> utolsó letöltés: (2022. 07.04.) 2001.

Korinek László: *Kriminológia I.* - Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Szabó Judit: A bűnismétlés megelőzését célzó rehabilitációs programok tapasztalatai: mi működik és mi nem. *Alkalmazott Pszichológia*, 3. Budapest, 2012.

Szabó Judit: *Speciális prevenció és dezisztencia*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2019.

PRISONERS PERSPECTIVE: THE EFFECTIVENESS OF HUNGARIAN REINTEGRATION PRACTICE

The purpose of the fixed-term imprisonment is twofold. On the one hand, the enforcement of the legal disadvantage specified in the judgment, on the other hand, the reintegration of the convicted person into society and becoming a law-abiding member of society with the help of reintegration activities. In Hungary, the efforts made to achieve the reintegration goals can be seen on several fronts. We can talk about effective crime prevention when the form of intervention used is scientifically proven and its effectiveness is also facilitated by its practical implementation (e.g. monitoring, program evaluation). Efficiency is a common determinative between the theoretical and practical needs of crime prevention, which requires special tools such as the efficiency test and the evaluation system. During my research, my goal was to identify, explore and get to know the reintegration program elements operated for inmates, and to explore the sources of problems in their practical implementation. To this end, I conducted a document analysis in connection with the operation and goals of prisons, and I also conducted participatory field research between 2020-2021 using the method of observation in a Hungarian penitentiary institution, while I was working with inmates. Through the perspective of detainees, the effectiveness of reintegration work is questioned.

MUNKAJOGI SZEKCIÓ